

Rondvraag naar het diagnostisch instrumentarium en de noden in Vlaanderen

Mark Schittekatte, Annemie Bos, Karen Spruyt, Veerle Germeijs & Hildegard Stinissen¹

[S A M E N V A T T I N G] In dit artikel wordt gerapporteerd over een rondvraag in Vlaanderen naar het gebruik van diagnostische instrumenten en de noden op dat vlak, in diensten waar psychologische en pedagogische begeleiding wordt verstrekt. Vanuit meer dan 150 instellingen wordt het gebruik gemeld van bijna 400 verschillende instrumenten. De nood aan betere normen domineert als belangrijkste tekortkoming in de praktijk. Meer investeringen in onderzoek voor de ontwikkeling van nieuwe instrumenten en het innoveren van het bestaande materiaal is een dringende noodzaak.

Inleiding

Diagnostische instrumenten spelen een essentiële rol in het beantwoorden van vragen in de psychologische en pedagogische begeleiding en hulpverlening. Maar welke instrumenten hanteren de diagnostici in de dagelijkse praktijk, zijn ze wel tevreden met het huidig beschikbare instrumentarium en welke noden ervaren zij in de praktijk? Een antwoord krijgen op deze vragen was één van de prioritaire doelstellingen die werden vastgelegd bij de oprichting van de vzw "Vlaams Forum voor Diagnostiek in de psychologische en pedagogische begeleiding", het VFD.²

Een rondvraag in Vlaamse diensten voor hulpverlening, begeleiding, gezondheidszorg

en welzijn vond plaats in 2001 met als doelstelling een inventarisatie van:

- de gebruikte diagnostische instrumenten (tests, technieken, vragenlijsten en observatieschalen);
- ontbrekende of ontoereikende diagnostische instrumenten (de noden);
- lopend onderzoek in verband met diagnostische instrumenten.

Respondenten en werkwijze

Gegeven de samenstelling van het organiserende forum en het (voorlopig) ontbreken van financiële middelen werd besloten om via de betrokken onderwijsinstellingen de rondvraag te organiseren. Honderden stagiairs uit de richtingen psychologie, pedagogiek, logopedie, kinesithérapie en ergotherapie van de drie Vlaamse universiteiten (KUL, RUG en VUB) en drie hogescholen (Hogeschool Artevelde, Katholieke Hogeschool West-Vlaanderen afdeling IPSOC en Lessius Hogeschool) werd gevraagd om op hun stageplaats de rondvraag te introduceren.

De bevroegde groep bestond uit professionelen die werken met diagnostische instrumenten in diensten voor hulpverlening, begeleiding, gezondheidszorg en welzijn. In het totaal bedroeg de respons 34,1% (155 van de 454 bestaande instellingen in Vlaanderen) en

werd de vragenlijst door 377 personen ingevuld met vermelding van bijna 400 verschillende instrumenten. De instrumenten werden door de gebruikers ook geëvalueerd, zo werden meer dan 3.600 ‘testbeoordelingen’ verzameld.

Het merendeel van de respondenten (72%) was (gradaat) psycholoog van opleiding en daarnaast was een behoorlijk aantal (ortho)pedagoog (21%). De paramedici (ergotherapeuten, kinesitherapeuten en logopedisten) waren minder vertegenwoordigd (samen slechts 7% van de respondenten). Opgedeeld naar de verschillende belangrijkste sectoren kregen wij het volgende beeld:

- Centra voor Ontwikkelingsstoornissen: 66,7% (2/3)
- Consultatiebureaus: 52,9% (9/17)
- Centra voor Leerlingenbegeleiding: 46,0% (67/147)
- Psychiatrische ziekenhuizen: 37,5% (18/48)
- Algemene ziekenhuizen (PAAZ of Adienst): 33,3% (13/39)
- Onthaal-, Observatie- en Oriëntatiecentra: 28,1% (9/32)
- Revalidatiecentra: 26,5% (18/68)
- Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg: 19,4% (19/98)

De vrij hoge respons in de CLB-sector is te verklaren doordat alle CLB-vestigingsplaatsen werden aangezocht om deel te nemen aan de bevraging vanuit een extra onderzoek door een thesisstudente van de Katholieke Universiteit Leuven. Over de resultaten specifiek voor de Centra voor Leerlingenbegeleiding wordt gerapporteerd door Germeijs, Verschueren, Van der Vliet (2003).

Er werd getracht zo veel mogelijk diagnostici in het veld te bereiken via stagiairs, dus niet via een gestratificeerde steekproef maar de respons was ons inziens toch voldoende representatief om een eerste beeld te krijgen van het Vlaamse landschap wat de psychodiagnostiek in de praktijk betreft.

Onderzoeksmethode

Er werd een vragenlijst opgesteld bestaande uit vijf delen:

1. een inventarisatie van de meest gebruikte diagnostische instrumenten;
2. een inventarisatie van de belangrijkste diagnostische instrumenten;
3. een inventarisatie van ontbrekende of ontoereikende diagnostische instrumenten (de noden);
4. een inventarisatie van lopend onderzoek in verband met diagnostische instrumenten;
5. identificatiegegevens (beroepsgroep, sector, jaren ervaring, ...).

De diagnosticus kon tevens een subjectieve beoordeling geven over de instrumenten die hij/zij gebruikt. Zo werden de volgende aspecten op een 4-puntenschaal (gaande van geen problemen tot heel ernstige problemen) geëvalueerd door de testgebruiker: de handleiding, het materiaal, de instructies, de normen, het taalgebruik en de scoring. Een ‘slechte’ quotering kon apart worden toegelicht. Daarnaast werd bevraagd hoe vaak een instrument gebruikt werd en of de testgebruiker, indien dit van toepassing was, via computerafname werkte en/of hij gebruikmaakte van computergestuurde verwerking.

Resultaten

De meest gebruikte diagnostische instrumenten

De respondenten rapporteerden maar liefst 3.621 vermeldingen van instrumenten. Het grootste deel ervan konden wij ordenen volgens de testindeling van het CAP-vademecum (Magez, Grysolle, Bos & De Cleen, 2001) in 10 domeinen (tabel 1). Het CAP-vademecum is een initiatief van het Coördinatieteam Antwerpen voor Psychodiagnostiek – CAP vzw. Het CAP-team wil alle informatie over psychodiagnostiek opvolgen en doorgeven aan de Centra voor Leerlingenbegeleiding. 193 (5,3%) testvermeldingen werden niet opgenomen in de analyses omdat ze niet ingedeeld konden worden in deze domeinen. Tabel 1 geeft een overzicht van de indeling van de vermelde diagnostische instrumenten.

Voor elke test werd ook een schatting van het gebruik per maand gevraagd. Voor de belangrijkste instrumenten van elk van de hier besproken domeinen werd dat maandelijks gebruik geschat op ongeveer vijfmaal per maand.

De meest frequent vermelde tests behoorden tot het domein van gedrag, emotie en persoonlijkheid. Op de tweede plaats noemden de respondenten intelligentietests en op de derde plaats schoolvorderingentests. Die laatste bevinding kunnen wij grotendeels verklaren door de oververtegenwoordiging van de CLB's in de responsgroep.

Wat de populatie betreft waarvoor de tests bedoeld zijn, stelden wij vast dat 56,4% van de vermelde tests specifiek gericht was op kinderen (onder 16 jaar), 15,0% van de tests richtte zich op de volwassenenpopulatie en 28,6%

kon zowel van kinderen als van volwassenen worden afgenomen.

In wat volgt analyseren wij de meest voorkomende domeinen in volgorde van aantal vermeldingen, met name: gedrag/emotie/persoonlijkheid, intelligentie, schoolvorderingen, functieontwikkeling en ten slotte geheugen en aandacht. Voor meer details verwijzen wij naar Spruyt (in druk).

□ *Gedrag, emotie, persoonlijkheid*

De CBCL wordt vaak als gedragsvragenlijst standaard bij de aanmelding afgenomen, bijvoorbeeld in ambulante settings. Opvallend is dat heel wat projectieve technieken, zoals FRT, CAT, Rorschach, TAT en ZAT, in de top-10 staan van het domein gedrag, emotie, persoonlijkheid (tabel 2).

Tabel 1 Verdeling van de vermelde diagnostische instrumenten over de domeinen van functioneren.

Domein	N vermelde tests	%
1 Geheugen en aandacht	365	10,0
2 Belangstelling	62	1,8
3 Functieontwikkeling	413	11,1
4 Intelligentie	740	20,5
5 Gedrag, emotie, persoonlijkheid	867	23,9
6 Schoolvorderingen	675	19,1
7 Studeertests	21	0,6
8 Studiehouding	40	1,1
9 Gezondheid	229	6,4
10 Varia	16	0,5
Totaal	3.428	94,7

Tabel 2 Meest vermelde tests op het vlak van gedrag, emotie en persoonlijkheid.

Instrument	%
1 CBCL, Child Behavior CheckList	18,8
2 MMPI, Minnesota Multiphasic Personality Inventory	5,4
3 ZAT, Zin Aanvul Test	4,2
4 FRT, Family Relations Test	3,9
5 CAT, Children's Apperception Test	3,1
6 Rorschach	3,0
7 AVL, Apeldoornse Vragenlijst	2,9
8 TAT, Thematic Apperception Test	2,8
9 CBSK, Competentie Belevingsschaal voor Kinderen	2,7
10 CTRS, Conners Teachers Rating Scale	2,5
11 Andere	50,8

□ *Intelligentie*

De schalen van Wechsler lagen het best in de markt van de intelligentietests. De WISC, WPPSI en WAIS namen samen meer dan de helft van de testvermeldingen op dit domein in (tabel 3).

□ *Schoolvorderingen*

We merken op dat onder de noemers 'Dudal', 'LVS-VCLB', 'CITO' en 'BEL' heel wat verschillende schoolvorderingentests schuilgaan (tabel 4).

□ *Funcieontwikkeling*

De instrumenten in deze lijst zijn vooral de tests en schalen die door de paramedici uit

de responsgroep werden gebruikt. Met uitzondering van de MOS kwam geen enkel instrument hiervan voor in de top-15 van de meest frequent gebruikte instrumenten (cf. infra) (tabel 5).

□ *Geheugen en aandacht*

De BVT, de CFT, de 15WT en de Stroop waren samen goed voor ongeveer viervijfde van het aantal testvermeldingen op het vlak van geheugen en aandacht (tabel 6).

□ *Algemeen: de meest frequent gebruikte diagnostische instrumenten*

Hierna geven wij de door de respondenten 15 meest vermelde instrumenten (tabel 7).

Tabel 3 Meest vermelde intelligentietests.

Instrument	%
1 WISC-R, Wechsler Intelligence Scale for Children – Revised	29,0
2 WPPSI(-R), Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence	18,8
3 WAIS, Wechsler Adult Intelligence Scale	11,0
4 SON-R 5½-17, Snijders-Oomen Niet-Verbale Intelligentietest – Revisie	5,4
5 SPM, Standard Progressive Matrices	5,1
6 LDT, Leidse Diagnostische Test	3,5
7 SON-R 2½-7, Snijders-Oomen Niet-Verbale Intelligentietest	2,7
8 RAKIT, Revisie Amsterdamse Kinder Intelligentie Test	2,4
9 TCV6, Test Cognitieve Vaardigheden, 6de leerjaar (KUL)	2,4
10 Terman Test	2,0
11 Andere	17,6

Tabel 4 Meest vermelde schoolvorderingentests.

Instrument	%
1 SVT-Dudal, schoolvorderingentoetsen van Paul Dudal	15
2 LVS-VCLB, Leerlingvolgsysteem van de Vrije CLB's	14
3 AVI-toetspakket	7
4 CITO, leerlingvolgsysteem	5
5 Brus Eén-Minuut-Test	4
6 GRIPA, Griper testen in verband met rekenen	4
7 Toeters, toetsboekje voor taal- en rekenvoorwaarden, schrijfmotoriek en observatie van de werkhouding	3
8 Kontrabas, kleuteronderzoek ter advies naar overgang basisonderwijs einde schooljaar	3
9 LSRT, Lees-, Schrijf- en Rekenvoorwaarden Test	3
10 BEL, Test Begrijpend Lezen	3
11 Andere	39

Tabel 5 Meest vermelde functieontwikkelingstests.

Instrument	%
1 MOS, McCarthy Ontwikkelingsschalen	16,5
2 TvK, Taaltest voor Kinderen	6,5
3 BOS, Bayley Ontwikkelingsschalen	6,5
4 VMI, Developmental Test of Visual-Motor Integration	6,0
5 Purdue Pegboard	5,7
6 RTOS, Reynell Taalontwikkelingsschalen	4,8
7 Bruininks-Oseretsky Test of Motor Proficiency	4,0
8 GHB, Grafomotorische test Vanderheyden	3,1
9 VMGT, Visual Motor Gestalt Test	2,8
10 COB, Deelleerprocessen Lezen en Schrijven	2,8
11 Andere	41,2

Tabel 6 Meest vermelde geheugen- en aandachtstests.

Instrument	%
1 BVT, Bourdon-Vos Test	30
2 CFT, Complexe Figuur Test	18
3 15WT, Vijftien Woordentest	17
4 Stroop Kleur-Woord Test	14
5 Test d2, Aufmerksamkeits-Belastungs-Test	3
6 BVRT, Benton Visual Retention Test	3
7 RBMT, Rivermead Behavioral Memory Test	2
8 PRM, Profil de Rendement Mnesique van Rey	2
9 WMS-R, Wechsler Memory Scale – Revised	2
10 AVLT (RAVLT), (Rey) Auditory Verbal Learning Test	2
11 Andere	7

Tabel 7 De vijftien meest vermelde diagnostische instrumenten over alle domeinen heen.

Instrument	Aantal maal vermeld
1 WISC-R, Wechsler Intelligence Scale for Children – Revised	215
2 CBCL, Child Behavior CheckList	163
3 WPPSI-R, Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence – Revised	139
4 BVT, Bourdon-Vos Test	129
5 SVT-Dudal, schoolvorderingstoetsen van Paul Dudal	104
6 LVS-VCLB, Leerlingvolgsysteem van de Vrije CLB's	96
7 WAIS, Wechsler Adult Intelligence Scale	81
8 CFT, Complexe Figuur Test	76
9 15WT, Vijftien Woordentest	74
10 Stroop Kleur-Woord Test	61
11 SON-R, Snijders-Oomen Niet-Verbale Intelligentietest – Revised	60
12 MOS 2½-8½, McCarthy Ontwikkelingsschalen	58
13 AVI-toetspakket	51
14 MMPI, Minnesota Multiphasic Personality Inventory	47
15 SPM, Standard Progressive Matrices	41

De meeste instrumenten (10) waren te ordenen onder het domein van het cognitief functioneren, waaronder intelligentie, aandacht en geheugen. De Wechsler-schalen vinden we bovenaan terug in de rangorde van de meest frequent gebruikte instrumenten. Daarnaast vinden we vier geheugen- en aandachtstests in de top-15. Dit kan misschien te wijten zijn aan de ADHD-problematiek die steeds meer wordt onderkend bij kinderen. De CBCL staat op de tweede plaats, wat te verklaren is door het feit dat deze vragenlijst in vele settings standaard na aanmelding wordt afgenomen (cf. supra). Samen met de MMPI vertegenwoordigde de CBCL het domein van gedrag, emotie en persoonlijkheid.

Het feit dat de toetsen van Dudal, het leerlingvolg-systeem van de VCLB en het AVI-toetspakket tot de top-15 behoorden, hing grotendeels samen met de hoge respons van de CLB's in dit onderzoek. Daarom hebben wij een tweede overzicht gemaakt van de meest frequent gebruikte instrumenten, waarbij we deze keer de CLB's uit de responsgroep hebben weerhouden. Belangrijke verschuivingen staan in tabel 8 in vetjes gedrukt.

Wanneer wij de CLB's, die zich richten op de doelgroep van kinderen, uit de steekproef haalden, was het niet verwonderlijk dat de WAIS – af te nemen bij jongeren en volwassenen vanaf 15 jaar – in de top-15 steeg. Het

LVS-VCLB nam een lagere positie in ten voordele van de MMPI, een persoonlijkheidsvragenlijst. Een nieuwkomer in de lijst was de Familie Relatie Test die peilt naar positieve of negatieve emotionele relaties in een gezin. Het is de enige test in de top-15 die verder gaat dan het individueel functioneren van een persoon en aandacht heeft voor relationele thema's.

□ *Algemeen: afname en kwaliteit van de tests*

Bij de inventaris van frequent gebruikte instrumenten moesten de respondenten eveneens aangeven of ze een computergestuurde afname en/of verwerking hanteren. De computer werd slechts in 2% van de gevallen gebruikt bij de afname van de instrumenten en in 16% van de gevallen bij de scoring.

Wat de kwaliteit van de instrumenten betreft stelden wij vast dat het gemiddelde instrument in 1982 werd gepubliceerd. Het gaat hier om de versiedatum. De gehanteerde normen kunnen van een oudere of recentere datum zijn. Minder dan een vierde van de instrumenten was maximaal tien jaar oud (van 1992 of recentere). Meer dan een kwart is zelfs vóór 1973 verschenen. Een groot deel van de door de respondenten gebruikte instrumenten was met andere woorden verouderd.

De respondenten konden zelf een beoordeling geven over de volgende aspecten van de

Tabel 8

Meest vermelde diagnostische instrumenten in het VFD-onderzoek, exclusief de CLB-responsgroep.

Instrument	Aantal maal vermeld
1 WISC-R, Wechsler Intelligence Scale for Children – Revised	72
2 CBCL, Child Behavior CheckList	52
3 WAIS, Wechsler Adult Intelligence Scale ↑	52
4 BVT, Bourdon-Vos Test	49
5 SVT-Dudal, Schoolvorderingentoetsen van Paul Dudal	43
6 WPPSI(-R), Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence (– Revised)	42
7 CFT, Complexe Figuur Test	38
8 MMPI, Minnesota Multiphasic Personality Inventory ↑	37
9 15WT, Vijftien Woordentest	36
10 MOS 2½-8½, McCarthy Ontwikkelingsschalen	26
11 Stroop Kleur-Woord Test	25
12 AVI-toetspakket	23
13 LVS-VCLB, Leerlingvolgsysteem van de Vrije CLB's ↓	22
14 SPM, Standard Progressive Matrices	21
15 FRT, Familie Relatie Test	18

tests: handleiding, materiaal, instructies, normen, taalgebruik en scoring. In tabel 9 vermelden we voor de instrumenten uit de top-15 het percentage testvermeldingen waarmee ze *geen problemen* ervoeren.

De respondenten waren het minst tevreden over de normen. Slechts 59% van de respondenten ondervond in het algemeen geen problemen met de normen of nog, meer dan 4 op 10 gebruikers meldt problemen met de normen van de gehanteerde instrumenten. Ze signaleerden vooral normproblemen bij de Bourdon-Vos Test, de Complexe Figuur Test, de Vijftien Woordentest, de Stroop en de Standard Progressive Matrices. De normen van het Leerlingvolgsysteem van de Vrije Centra voor Leerlingenbegeleiding werden het meest positief beoordeeld; het LVS-VCLB scoorde evenzo over de hele lijn goed.

Een kwalitatieve analyse van de opmerkingen/toelichtingen die de respondenten konden neerschrijven in het geval van een slechte testbeoordeling werd uitgevoerd. Bij deze kwalitatieve verwerking van de data werden de CLB's en de paramedische sector buiten beschouwing gelaten omwille van hun overrespectievelijk ondervertegenwoordiging. De meeste opmerkingen hadden betrekking op de normen (42,2%). In verband met de instructies van een test werden het minst aantal

opmerkingen (4,8%) gemaakt. We vermelden per categorie de voornaamste opmerkingen:

- Handleiding: te weinig houvast voor interpretatie; niet beschikbaar; geen Nederlandstalige handleiding; verouderd.
- Materiaal: verouderd; niet geschikt voor de doelgroep waarmee de respondenten werken.
- Instructies: nood aan duidelijker instructies; vaag; niet eenvoudig; omslachtig; te summier; verouderd; geen instructies.
- Normen: verouderd; geen Vlaamse normen; de normen differentiëren te weinig; geen normen voor specifieke doelgroepen; eigen normen.
- Taalgebruik: te moeilijk voor bepaalde doelgroepen; verouderd; te Hollands.
- Scoring: meer duidelijkheid gewenst; nood aan meer informatie voor interpretatie; tijdrovend; omslachtig; nood aan computerverwerking.
- Varia: projectief materiaal leent zich wel voor klinisch gebruik, maar nood aan wetenschappelijk onderzoek.

Het aantal toelichtingen per deelaspect werd bekeken in relatie met de frequentie van gebruik van de test, de resultaten worden gepresenteerd in tabel 10. Bij de meest gebruikte instrumenten wordt naast de frequentie van vermelding, het aantal toelichtingen of op-

Tabel 9 Het percentage testevaluaties waarbij de respondenten geen problemen ondervonden.

Test	Handleiding	Materiaal	Instructies	Normen	Taal	Scoring
WISC-R	92	70	91	81	77	84
CBCL	73	84	87	70	75	70
WPPSI(-R)	76	89	72	60	78	57
BVT	67	84	86	42	90	51
Dudal	94	87	97	71	92	89
LVS-VCLB	98	94	97	90	96	92
WAIS(-R)	86	73	92	55	68	79
CFT	63	83	82	25	n.v.t.	37
15WT	60	83	88	26	79	71
Stroop	73	96	89	33	93	70
SON-R	93	88	93	71	94	80
MOS	84	68	72	59	60	66
AVI	96	88	98	75	63	89
MMPI	78	93	86	68	63	70
SPM	75	83	74	31	89	88
Totaal	80	81	87	59	80	73

merkingen weergegeven. Het gewicht is dan de verhouding tussen beide gegevens; hoe hoger dit gewicht, hoe meer toelichtingen proportioneel. In de kolom 'positie' wordt de plaats weergegeven bij een rangschikking naar 'gewicht'.

Zo zien wij dat proportioneel gezien de meeste toelichtingen voorkomen bij de CAT, de TAT, de SPM, de ZAT, de WAIS, enzovoort. Dit gegeven laat ons niet toe te stellen dat dit minder waardevolle testen zijn. Een duidelijke tendens in onze gehele datamatrix is dat tests die meer afgenomen worden ook meer toelichtingen krijgen. Opvallend is het ontbreken van toelichtingen bij de Dudal-toetsen en het LVS-VCLB, wat correspondeert met hun uitstekende evaluaties geïllustreerd in tabel 9.

De belangrijkste diagnostische instrumenten

Naast frequent gebruikte diagnostische instrumenten polsten wij ook naar belangrijke instrumenten. De respondenten dienden vijf instrumenten te noemen die zij het belangrijkste vinden voor hun praktijk. Voor de totale responsgroep waren de resultaten als volgt:

- BVT, Bourdon-Vos Test
- CBCL, Child Behavior CheckList
- CFT, Complexe Figuur Test
- 15WT, Vijftien Woordentest
- Stroop Kleur-Woord Test

Deze instrumenten waren alle terug te vinden in de bovenstaande top-15 van de meest frequent gebruikte instrumenten. Dit wil zeggen dat de respondenten die instrumenten gebruiken die zij ook belangrijk achten.

Zonder rekening te houden met de antwoorden vanuit de CLB's bekwamen we heel andere resultaten, namelijk:

- WAIS, Wechsler Adult Intelligence Scale
- WPPSI(-R), Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence (- Revised)
- Rorschach
- Auti-R Schaal ten behoeve van de onderkenning van vroegkinderlijk autisme
- MMPI/NVM, Minnesota Multiphasic Personality Inventory/Nederlandse Verkorte MMPI

Deze instrumenten behoorden enerzijds tot het domein van het intellectueel functioneren en anderzijds tot het domein van het gedrag en de persoonlijkheid. De MMPI en de intelligentietests van Wechsler stonden ook ver-

Tabel 10

Meest gebruikte instrumenten (exclusief CLB) in verhouding met het aantal toelichtingen.

Test	Frequentie	Aantal opmerkingen	Gewicht	Positie
WISC-R	72	25	0,35	11
CBCL	52	9	0,17	15
WAIS	52	32	0,62	6
Bourdon-Vos	49	14	0,29	12
Dudal	43	-		
WPPSI	42	16	0,38	9
CFT	38	22	0,58	7
MMPI	37	8	0,22	14
15 WT	36	14	0,39	8
Mos 2,5-8,5	26	10	0,38	9
Stroop	25	6	0,24	13
AVI	23	2	0,09	17
LVS-VCLB	22	-		
SPM	21	20	0,95	3
FRT	18	14	0,78	5
ZAT	17	14	0,82	4
TAT	14	15	1,07	2
SON-R 5,5-17	12	2	0,2	16
CAT	9	13	1,4	1

meld in de top-15 van frequent gebruikte instrumenten. De Rorschach en de Auti-R daarentegen worden wel belangrijk geacht, maar minder vaak gebruikt.

Verdere analyses

Met de gegevens werden ook analyses uitgevoerd om resultaten te bekomen per populatie, per beroepsgroep en per sector. We beperken ons tot een samenvatting van de belangrijkste resultaten.

Als wij de meest gebruikte testen per populatie bekijken valt op dat bij de overzichten enkele nog niet vermelde tests opduiken, vooral bij tests voor (jong)volwassenen, met name: de Utrechtse Coping Lijst (UCL), de Symptom Check List (SCL-90), de Beck Depression Inventory (BDI), de Mini-Mental State Examination (MMSE) en het Zelfonderzoek Belangstelling Einde Secundair (ZOBEST).

Als wij per beroepsgroep de data analyseren zien we voor de meest voorkomende beroepsgroepen onder de respondenten, met name de psychologen, de gegradueerden in de psychologie en de pedagogen dat qua “vaak afgenomen tests” er nauwelijks verschillen blijken. De top-10 is met andere woorden sterk gelijklopend; enkel de WAIS en de Progressieve Matrices lijken iets meer afgenomen te worden door de psychologen dan door de andere vermelde beroepsgroepen.

Over de analyses per sector valt op te merken:

- in alle sectoren domineren de Wechsler-instrumenten;
- in twee sectoren is de CBCL het meest afgenomen instrument, met name in de Centra voor vroegtijdige opsporing en in de Onthaal-Observatie-Oriëntatiecentra;
- in de revalidatiecentra staan de Dudal-toetsen helemaal bovenaan.

Noden inzake diagnostisch instrumentarium

Op de totale groep organisaties signaleren meer dan 66% van de respondenten meer dan 160 noden. De meeste noden situeerden zich op het vlak van gedrag, emotie en persoonlijkheid. Dit hing uiteraard (deels) samen met

de aard van de voorzieningen waar de respondenten waren tewerkgesteld en met het feit dat dit domein zeer breed is. Er was vooral vraag naar instrumenten voor personen met beperkte cognitieve mogelijkheden. Op de tweede, derde en vierde plaats ervoeren de diagnostici noden in het domein van geheugen en aandacht, intelligentie en functieontwikkeling. Wat de vorm betreft, waren vooral vragenlijsten en tests gewenst. Daarnaast werden de noden voornamelijk gesignaleerd voor de doelgroep van de volwassenen (46%), kinderen (33%) en adolescenten (20%).

Meer bepaald bleken er noden te zijn:

voor volwassenen:

- met een niet-aangeboren hersenafwijking;
- met een hoog opleidingsniveau;
- met beperkte verbale mogelijkheden;
- met een licht, matig of ernstig verstandelijke handicap;
- slechtzienden;
- met een motorische handicap;
- psychiatrische patiënten;
- oncologiepatiënten;

voor kinderen:

- hemato-oncologie patiëntjes;
- met een licht verstandelijke handicap;
- met een autistische stoornis;
- met hoogbegaafdheid;
- met een emotionele stoornis;
- moeilijk testbare kinderen;

voor adolescenten:

- antisociale jongeren;
- lager geschoolden;
- met een verstandelijke handicap.

Een overzicht van de noden gerapporteerd per sector is ook voorhanden. De detailanalyses geven voldoende indicaties voor de leemten in verband met diagnostische instrumenten in de praktijk per sector, met uiteraard repercussies naar diagnosestelling, advies en interventies. Voor de bespreking van de details verwijzen we naar een uitgebreider rapport over de bevindingen van onze rondvraag (Vlaams Forum voor Diagnostiek, in druk).

Lopend onderzoek in verband met diagnostische instrumenten

Ten slotte werd aan de respondenten gevraagd of hij/zij weet heeft van lopend onderzoek in verband met diagnostische instrumenten met de bedoeling hiervan een inventaris te maken. Op grond van de ingewonnen informatie krijgen wij een idee van datgene wat in het werkveld bekend is aangaande onderzoek, wat de thematieken zijn die de overhand nemen en wie initiatiefnemers en/of onderzoekers zijn.

In totaal werd over 30 initiatieven gerapporteerd waarvan de overgrote meerderheid binnen de academische wereld. De thema's zijn zo divers dat er geen rode draad naar voren komt; wel wordt een aantal keren melding gemaakt van een normonderzoek aangepast aan de Vlaamse populatie. Voor een detailoverzicht verwijzen we opnieuw naar het uitgebreid onderzoeksrapport (VFD, in druk).

Vergelijkbare studies

In de literatuur vinden wij twee recente studies die vergelijkbare data opleveren. Enerzijds was er een rondvraag in 1999 van de European Federation of Psychological Associations (EFPA). Anderzijds werd in 2000 door het Nederlands Instituut voor Psychologen (NIP) het testgebruik van meer dan 1.000 Nederlandse psychologen bevestigd.

In verband met de EFPA-enquête belichten we kort twee publicaties. Eén over testattitudes in België (Glabeke, 2001) en één over de Europese situatie (Muniz, Bartram, Evers, Boben, Matesic, Glabeke, Fernandez-Hermida & Zaal, 2001).

De respondenten van de EFPA-enquête moesten hun mening kenbaar maken over 17 stellingen in verband met testgebruik. Daarnaast vroeg men ook naar hoe vaak men in de eigen praktijk tests gebruikte, met welke veel voorkomende problemen men in de praktijk te maken kreeg en welke tests men het meest frequent gebruikte. Voor België antwoordden 210 psychologen.

Als belangrijkste problemen kwamen naar voren: schenden van copyrights, onvoldoende ontwikkelingen in het vakgebied volgen en te weinig rekening houden met standaardmeetfouten van testcores.

In onze top-10 van het domein gedrag/emotie/persoonlijkheid verschenen heel wat projectieve technieken, zoals FRT, CAT, Rorschach, TAT en ZAT. Uit de EFPA-studie bleek daarentegen dat niet zozeer de Vlaamse psychologen projectieve technieken gebruikten, maar eerder hun Waalse collega's (zie tabel 11).

De dominantie van de Wechsler-instrumenten blijkt ook uit deze studie. Er werden ook arbeids- en organisatiepsychologen in de onderzoeksgroep opgenomen, waarbij een duidelijk ander beeld van testgebruik naar voren kwam.

Tabel 11

Meest gebruikte diagnostische instrumenten met een responsgroep van Belgische psychologen (N=210) in een EFPA-studie (Glabeke, 2001).

Instrument	% bij Vlamingen	% bij Walen
WISC/WISC-R/WISC-III, Wechsler Intelligence Scale for Children	28	47
WAIS/WAIS-R, Wechsler Adult Intelligence Scale	21	26
WPPSI/WPPSI-R, Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence	13	23
TAT, Thematic Apperception Test	9	25
Rorschach	7	25
CAT, Children's Apperception Test	6	16
MMPI/MMPI-II, Minnesota Multiphasic Personality Inventory	12	4
CFT, Complexe Figuur Test (Rey)	2	10
RAVEN	3	6
CBCL, Child Behavior Checklist	9	0

De EFPA-vragenlijst werd ook in Kroatië, Nederland, Slovenië, Spanje en het Verenigd Koninkrijk onder psychologen verspreid. De twee tests die in alle vermelde landen frequent gebruikt worden zijn de WAIS en de WISC. De MMPI komt in vier landen bovenaan voor in de tabellen. Andere frequent gebruikte tests die bij ons nauwelijks vermeld werden zijn Eysenck Personality Questionnaire (EPQ, vooral in Kroatië), de Bender Visual Motor Gestalt Test (in Slovenië) en de Cattell 16PF(-5) Questionnaire (in Spanje). Over de Nederlandse situatie rond deze studie rapporteren Evers, Evers en Zaal (2001). De NIP-studie (Evers, Zaal & Evers, 2002) peilde naar de aard en de omvang van het testgebruik, opinies van testgebruikers over testkwaliteit en hun behoeften op het vlak van opleiding en instrumentarium. De informatie werd vergeleken met eerder gehouden enquêtes in 1967, 1971 en 1976. Een belangrijke vaststelling uit die onderzoeken was dat de verbetering in de gemiddelde kwaliteit van de meest populaire test bescheiden was en dat die kwaliteit sterk uiteenliep.

Ongeveer 58% van de respondenten behoorde tot het klinische vakgebied. Meer dan 800 diverse tests werden genoemd. In hun "testparade 2000" zien we bovenaan in volgorde: de WAIS, de Nederlandse Verkorte MMPI (NVM), de Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst (NPV), WISC-R, SCL-90, UCL, MMPI(-2), ZAT, Groninger Intelligentie Test (GIT) en de Stroop Kleur-Woord test. De toppers zijn hier de persoonlijkheidsvragenlijsten, gevolgd door individueel af te nemen intelligentietests. Slechts één projectieve techniek, met name de Zin Aanvul Test (ZAT) kreeg een plaats binnen de gebruikers-top-20. Al verschillen de methodiek en de responsgroep, toch valt een aantal afwezige tests in vergelijking met Vlaanderen op, met name de CBCL, de Bourdon-Vos Test en de Complexe Figuur Test. Omgekeerd wordt in Vlaanderen veel minder dan in Nederland gebruikgemaakt van de NPV, SCL-90, UCL en GIT. Bij een vergelijking van ranglijsten over een periode van 33 jaar vallen op: vijf individuele intelligentietests hebben de tand des tijds doorstaan: de WAIS, WISC(-R), GIT, de Raven PM en de Differentiële Aanleg Testserie (DAT'83). De projectieve technieken zoals

CAT, TAT, Rorschach en dergelijke hebben flink aan populariteit ingeboet. Hun posities werden ingenomen door de NVM, NPV, UCL, SCL-90, enzovoort. De Bender en Benton hebben hun plaats afgestaan aan onder meer de Stroop en de 15WT. De kwaliteit van de top-20-tests was volgens de onderzoekers in 33 jaar aanzienlijk verbeterd (op basis van COTAN-beoordelingen, Evers, van Vliet-Mulder & Groot; 2000). Ten slotte werden ook gebruikersoordelen vergeleken met expertbeoordelingen; deze laatsten bleken veel minder soepel in hun oordeel. Men stelde vast dat de kwaliteit van de veelgebruikte tests als positief werd beschouwd, ook als dat volgens objectieve buitenstaanders ongegrond was. Volgens de COTAN-criteria haalt minder dan eenderde van hun top-20-tests het oordeel 'goed' voor de categorieën Normen, Betrouwbaarheid, Begrips- en Criteriumvaliditeit.

Besluit

Het onderzoek omvatte een inventarisatie van de *gebruikte* diagnostische instrumenten, de *ontbrekende* diagnostische instrumenten als ook lopend *onderzoek* naar diagnostische instrumenten.

Gegeven de respons moeten wij de onderzoeksresultaten eerder zien als een weerspiegeling van het psychopedagogische werkveld en niet van diagnostisch gebruik in bredere zin zoals oorspronkelijk bedoeld was door het VFD.

Uit de bevraging blijkt dat de diagnostici in de eerste plaats onderzoek doen naar gedrag, emotie, persoonlijkheid (24%, in de eerste plaats via de CBCL), intelligentie (21%, Wechsler-instrumenten dominant) en schoolvoorwaarden (19%, vooral Dudal-toetsen en LVS-VCLB). Er wordt verder ook frequent onderzoek verricht naar functieontwikkeling (11%, met vooral de MOS), aandacht en geheugen (10%, Bourdon-Vos test dominant) en ten slotte op het domein gezondheid (6%).

Meer dan driekwart van de gehanteerde instrumenten is 10 jaar of ouder. Computergestuurde scoring (16%) en vooral afname (2%) is nog minimaal in Vlaanderen. Uit de testbe-

oordelingen valt de negatieve evaluatie van de normen op, naast de oordelen over handleiding, materiaal, instructies, taal en scoring. Men signaleerde vooral problemen in verband met de normen bij de Bourdon-Vos Test, de Complexe Figuur Test, de Vijftien Woordentest, de Stroop en de Standard Progressive Matrices. Belangrijk is nogmaals op te merken dat ons onderzoek niet zoveel zegt over de 'objectieve' kwaliteit van de diagnostische instrumenten, maar wel de visie van de gebruiker betreft. Bij het onderzoek van Evers, e.a. (2002) was één van de conclusies dat de mening van de gebruikers zelf over de testkwaliteit aanzienlijk positiever blijkt dan die van de experts.

Uit de rondvraag blijkt verder dat het testgebruik in Vlaanderen zeer divers is. Er werden namelijk bijna 400 tests vermeld. Binnen de psychopedagogische beroepsgroep zijn er qua aangewende diagnostische instrumenten echter weinig verschillen. Het gezinsfunctioneren of de sociale context van personen wordt blijkbaar niet vaak 'gemeten' door onze respondenten. Er blijkt aan dat soort tests ook geen nood. We vragen ons af of men in de diagnostische praktijk wel voldoende interactiegericht te werk gaat. Andere mogelijke verklaringen zijn dat andere disciplines zich focussen op het gezinsfunctioneren (bijvoorbeeld maatschappelijk assistenten) of dat het in kaart brengen van de sociale context niet via gestandaardiseerde vragenlijsten of observatieschalen gebeurt.

De noden inzake diagnostische instrumenten werden eveneens in kaart gebracht. Ze situeren zich vooral op de domeinen waarin ook de meeste tests worden vermeld, met name het domein van gedrag, emotie en persoonlijkheid en het domein van de cognitie. Er is vooral vraag naar diagnostisch instrumentarium voor specifieke doelgroepen. De noden variëren naargelang de sectoren, de beroepsgroepen en de populaties waarmee gewerkt wordt, maar een roep naar nieuwe normeringen (bijvoorbeeld voor de aandachtsproeven) is een rode draad. Ten slotte, lopend onderzoek in verband met diagnostisch instrumentarium is hoofdzakelijk te situeren in de academische wereld.

Een vergelijking met andere gelijkaardige binnen- en buitenlandse studies bracht over-

eenkomsten maar ook verschillen naar voren. De nood aan kwaliteitsvolle diagnostische instrumenten is de belangrijkste gedeelde zorg. Belangrijk is nog op te merken dat de bevraging hier enkel gaat over een deelaspect van een omvangrijk proces, zijnde de instrumenten; er wordt niet gepeild en dus ook niet gerapporteerd over de kwaliteit van de gebruikers, het diagnostisch proces op zich of de tevredenheid van de cliënt. Verder onderzoek, bijvoorbeeld in verband met het passend omgaan met de diagnostische instrumenten, is noodzakelijk en al lopende (Grietens & Sniekers, in voorbereiding).

De gemiddelde 'leeftijd' van de gehanteerde instrumenten, de aangehaalde problemen met de normen en het verschil tussen gebruikers- en expertbeoordeling wijzen op de nood aan een Vlaamse instantie met meer objectieve kwaliteitsbewaking van diagnostische instrumenten.

Uit deze bevraging kan verder geconcludeerd worden dat men in de toekomst zal moeten investeren in onderzoek voor de ontwikkeling van nieuwe instrumenten en het innoveren van bestaand materiaal. Wij nodigen uit tot verdere investering door een samenwerking tussen de overheid, onderzoekers, testuitgevers en diagnostici uit de praktijk met het oog op het op peil houden en verbeteren van het gebruikte diagnostische instrumentarium.

[NOTEN]

1. Mark Schittekatte, coördinator van het Testpracticum PPW, post-doc onderzoeker i.v.m. psychodiagnostiek, Universiteit Gent, H. Duanlantlaan 2, B-9000 Gent, tel. 09/264.63.39.
E-mail: mark.schittekatte@rug.ac.be
Annemie Bos, hoofdpraktijklector opleiding gegradueerde assistent in de Psychologie, Lessius Hogeschool, Departement Psychologie, Sanderusstraat 45, 2060 Antwerpen, tel. 03/206.04.80.
E-mail: Annemie.bos@lessius-ho.be
Karen Spruyt, wetenschappelijk medewerker, Vrije Universiteit Brussel en gastdocent, Hogeschool Antwerpen.
E-mail: karen.spruyt@vub.ac.be

Veerle Germeijs, assistente aan het Centrum voor Schoolpsychologie, K.U.Leuven, Tiensestraat 102, 3000 Leuven, tel. 016/32.61.26.

E-mail: veerle.germeijs@psy.kuleuven.ac.be

Zij bereidt een doctoraat voor dat handelt over het verloop en de determinanten van het keuzeproces met betrekking tot een studie in het hoger onderwijs en de samenhang van dit keuzeproces met de latere aanpassing aan de studie in het hoger onderwijs.

Hildegard Stinissen, coördinator van het VCLB-project diagnostiek, Vormingscentrum VCLB, Leuven.

E-mail: hildegard.stinissen@pandora.be

2. Het VFD werd in december 2000 opgericht. De leden van de vzw VFD zijn vertegenwoordigers van de verschillende universiteiten en hogescholen, van de Centra voor Leerlingenbegeleiding, van de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, van de Revalidatiecentra en Consultatiebureaus voor gehandicapten en van de Centra voor Ontwikkelingsstoornissen. Het VFD heeft tot doel kwaliteitsvolle diagnostiek in de psychologische en pedagogische begeleiding en hulpverlening in Vlaanderen te bevorderen. Het sensibiliseren en informeren van 'het veld' over onze bevindingen gebeurde reeds op 14 oktober 2002, met het symposium "De diagnostiek gediagnosticeerd", meer hierover op de webstek <http://www.vfd-ppbh.cjb.net/>. In het bijzonder wensen wij de voorzitter van het VFD, Jan Scheiris, te bedanken voor zijn waardevolle bijdrage bij het realiseren van dit project.

[L I T E R A T U U R]

- Evers, A., Evers, A.K., & Zaal, J. (2001). Ontwikkelingen in het testgebruik van Nederlandse psychologen. *De Psycholoog*, 36, 429-436.
- Evers, A., van Vliet-Mulder, J.C., & Groot, C.J. (2000). *Documentatie van tests en testresearch in Nederland*. 7e geheel herz. uitg. Amsterdam: NIP.
- Evers, A., Zaal, J.N., & Evers, A.K. (2002). Ontwikkelingen in het testgebruik van Nederlandse psychologen. *De Psycholoog*, 37, 54-61.
- Germeijs, V., Verschueren, P., & Van der Vliet, L. (2003). Diagnostische middelen en noden in de Centra voor Leerlingenbegeleiding: een rondvraag. *Caleidoscoop*, 15(2), 22-26.
- Glabeke, K. (2001). Testattitudes in België. *Psycho-logos*, 1, 12-16.
- Grietens, H., & Sniekers, K. (in voorbereiding). *Inventaris en analyse van het diagnostisch aanbod in de MDT's. Onderzoeksrapport i.o.v. het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap*. Leuven, afdeling Orthopedagogiek, Katholieke Universiteit Leuven.
- Magez, W., Grysolle, R., Bos, A., & De Cleen, W. (2001). *Cap-vademecum van diagnostische instrumenten en methoden voor C.L.B. versie 2001*. Coördinatieteam Antwerpen voor Psychodiagnostiek – CAP vzw.
- Muniz, J., Bartram, D., Evers, A., Boben, D., Matesic, K., Glabeke, K., Fernandez-Hermida, J.R., & Zaal, J.N. (2001). *Testing practices in European Countries*. Gepubliceerd op de website van de European Federation of Psychological Associations: <http://www.efpa.be/>.
- Spruyt, K. (in druk). Het diagnostisch instrument gezien door de ogen van de gebruiker. *Signaal*. Vlaams Forum voor Diagnostiek (in druk). *Onderzoeksrapport n.a.v. een rondvraag naar het diagnostisch instrumentarium en de noden in Vlaanderen*.